

ОБ'ЄКТ-МИСЛЕДІЯЛЬНІСНА СФЕРА ВІТАКУЛЬТУРНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ*

Анатолій В. ФУРМАН

доктор психологічних наук, професор,
академік АН вищої школи України,
завідувач кафедри соціальної роботи,
директор НДІ методології та економіки вищої освіти
Національного економічного університету,
головний редактор журналу "Психологія і суспільство"

(м. Тернопіль)

Copyright © 2010

Уперше в контекстах методологічної рефлексії напрацювань у тематичному форматі вітакультурної метапарадигми та виконання науково-дослідної програми щодо розробки змісту, форм, методів і засобів професійного методологування, запропонована теоретико-методологічна модель об'єкт-миследіяльнісної сфери вітакультурної методології, що вказує на постання методології методологій – метаметодології – як шляху обґрунтування способів пізнання і творення-конструювання взаємин Людини і Всесвіту. Причому значуще те, що ця модель не лише визначає засадничі вимоги ВК-методології, чітко розводить методологію-як-учення і методологування-як-практику, а й задає матрицю категорій культури як світоглядних універсалій, окреслює широкі мисле діяльні обрії уможливлення метаметодологічної роботи, котра охоплює багатий арсенал концептів, методологем, засобів та інструментів проблемно-модульної МД на будь-який предмет.

Пропонований текст є відображенням основоположного змісту наукової доповіді, що була виголошена 30 серпня 2010 року під назвою "Постання вітакультурної методології: уроки критичної рефлексії" у проблемно-комунікативному лоні Десятого зібрання авторської наукової школи [див. детально 1]. За досить тривалий час підготовки доповіді (кілька місяців) та ще за приблизно такі часові межі її змістового відрефлексування відбулася як видозміна її теми в напрямку предметного ускладнення та розширення формату теоретико-методологічного і в багатьох контекстах суто філософського пошу-

* Дослідження здійснене у рамках науково-дослідницької теми "Соціогуманітарна миследіяльність як методологічна основа соціальної роботи" кафедри соціальної роботи ТНЕУ, затвердженої УкрНПІ на 2009–13 роки (держреєстраційний номер 0109U000042)

ку – від “постання ВК-метапарадигми” до “постання ВК-методології”, так і багатоаспектна аргументація правильності обраного шляху пізнання-проекування-освоєння об’єктивної дійсності і творення-осмислення-осягнення суб’єктивної дійсності.

Це спричинено принаймні п’ятьма моментами:

а) аргументованими перевагами ВК-парадигми [див. 6];
б) рефлексивним обґрунтуванням центрів ВК-методології [8];
в) потребою чітко розвести, з одного боку, *методологію* як учення про структуру, логічну організацію, методи і засоби теоретичної і практичної діяльності людини, а з іншого – *методологування* як реальне зреалізування цього вчення у різних формах суспільного практикування [4; 7];

г) намаганнями вийти за епістемологічні межі об’єкт-упредметненої дії методології наукового пізнання і гносеології загалом, а також увести й типологізувати праксеологічний та мислєдїяльнїсний виміри методологічної роботи, обґрунтувавши таким чином методологію-як-вчення і методологування-як-практику [5; 10];

д) результатами власних новітніх досліджень методологування як засобу розуміння смислу, коли воно здійснюється як таке наддосконале смислопродукування, яке дозволяє перевести особистісне знання із матеріалу (інформації) у засіб поглибленого розуміння та збагачення ціннісно-смислової сфери людини й відтак перетворити його у тонкий інструмент саморозвитку її мислення, і водночас коли задіює набір ефективних засобів розуміння нею власних смислових гірлянд, полів, сегментів та передбачає рефлексивне опанування своїм динамічним полісмісловим потоком повсякдення [5].

Власне така дослідницько-рефлексивна робота й була здійснена нами на предмет пошуку об’єкт-мислєдїяльнїсної сфери ВК-методології. Її результати подані у вигляді *теоретико-методологічної моделі (див. рис.)*.

Горизонталь моделі узагальнено відображає логіку пошуку мислєтєльцями упродовж тисячолїть об’єкта наукового пізнання від феномена до ноумена і назад, що вперше зреалізована у філософії Платона, а в цілісній формі одержала втілення у філософії І. Канта, а її схематичне оформлення наведено у книзі М.В. Ільїна “Слова і смисли” [3]. Щоправда нами введена бінарність вимірів, у форматі якої й відкривалися об’єктні інваріанти пізнавальної творчості філософів – *гносеологічний* та *епістемологічний*. Крім того, на моделі чітко зафіксовані відповідні стратегії теоретизування – *емпіризм* та *субстанціоналізм* і *суб’єктивїзм* та *раціоналізм*.

Вертикаль моделі створена нами за логікою розгортання найуніверсальнішого відношення – “Людина – Бог (Всесвіт)” та з використанням методологічного потенціалу двох взаємозалежних (бінарних) вимірів практикування-впливу – *праксеологічного* і *мислєдїяльнїсного*. Рефлексія об’єктів методологічного опрацювання започаткована, на думку Фрідріха Ніцше, великими методологами – Аристотелем, Беконом, Декартом, Огюстом Контом, продовжена у ХХ столїтті Карлом Поппером, Імре Лакатосом, Полом Фойє-

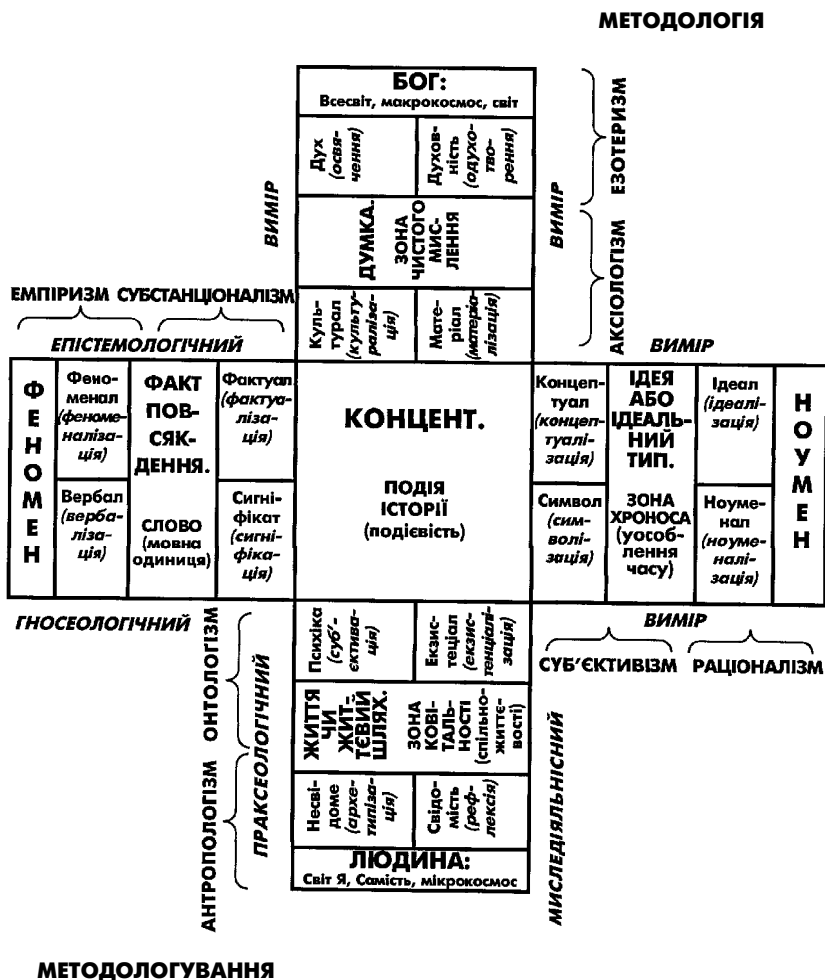

Рис.

Об'єкт-мислєдїяльнїсна сфера вітакультурної методології, або постання методології методологій (метаметодології) як шляху обґрунтування способів пізнання і творення (конструювання) взаємин Людини і Всесвіту

рабендом та іншими, а під його завісу знайшла найповніше, проте не завершене, втілення в СМД-методології (Г.П. Щедровицький та його філософська школа [10–12]). Наразі аргументації й деталізації об’єктного наповнення ВК-методології залишимо на майбутнє, хоча вже сьогодні можна висновувати про наявність певної змістової евристики у розробці такого наповнення [див. 2; 7–9].

Отже, є підстави у рамках ВК-методології:

а) виокремити два бінарних виміри об’єкт-мислєдїяльної сфери ВК-методології – *гносеологічний та епістемологічний і праксеологічний та мислєдїяльний*, що згармонізують способи пізнання й діяльного творення (у тому числі й проєктування, конструювання) людиною світу, взаємостосунків і самої себе із Всесвітом (Богом, Космосом); у такий спосіб взаємозбагаченню підлягають теоретизування і практикування, мислення і діяння, пізнання і переживання, привласнення і творення, життєздійснення й одухотворення, уприроднення й усупільнення, окультурення й усамітнення і т. ін.;

б) типологізувати, з одного боку, найзмістовніші в історії людства *методології-вчення* – емпіризму, субстанціоналізму, суб’єктивізму, раціоналізму, антропологізму, онтологізму, аксіологізму, езотеризму, з іншого – *практики методологування*, котрі організуються у рамках як вищеназваних вимірів філософування (гносеологічне, епістемологічне, праксеологічне та мислєдїяльнє методологування), так і зазначених методологій (емпіричне, суб’єктивістське та ін.);

в) чітко розвести методологію-як-вчення і методологування-як-практику, причому своєрідним спільним знаменником або зв’язуючою ланкою вказаних сфер докладання людських зусиль є запропонована нами у 2005 році *модель рівнів професійного методологування*, що вказує на наявність шести інваріантів методологічної невизначеності і на відповідні їм способи і засоби її мислєдїяльного подолання [7; 9]. Так, базовий рівень (точніше – мікрорівень) становить методологічний аналіз, проведення якого чомусь часто вважається чи не вершиною визначення методологічних основ не лише соціогуманітарного дослідження, а й тих розвідок, що проводяться у царині природних і технічних наук; проте модель указує на протилежне: цей стартовий рівень є всього-на-всього початком здійснення робіт якісно вищого методологічного гатунку – рефлексії (мезорівень), розуміння (екзорівень), мислення (макрорівень), власне методологічної роботи (метарівень) і насамкінець повноцінної методологічної діяльності (метарівень); кожному із названих рівнів буде притаманна специфічна методологічна невизначеність, що характеризуватиметься *поліваріантністю* свого так чи інакше не чіткого упередження й залежатиме, з одного боку, від критеріального набору вимог, котрі зростають від мікрорівня (аналізу) до метарівня (методологічної діяльності), з іншого – від “чистоти” методологічного мислення на кожному із щаблів методологування, котра, навпаки, вбуває від найвищого рівня до найнижчого; в останньому разі це означає, що на метарівні така невизначеність є абсолютною, тобто сутнісно втілює *чисте мислення* як ідеал, далі вона закономірно зменшується, послаблюючи з кожним модельним “кроком вниз”

рефлексивно-мисленнєве напруження, аж до найнижчого, базового чи вихідного рівня – методологічного аналізу;

г) логічно припустити, що різними ступенями організації методології-як-вчення (філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова, конкретно-тематична) відповідають різні рівні уможливлення методологування-як-практики, тобто здійснення методологічної роботи на тому чи іншому рівні теоретизування – філософське, загальнонаукове, спеціальне і спеціалізоване методологування; крім цього, це дає підстави виокремити методологічні аналізування і рефлексування як базові (мікро- і мезорівні), методологічні розуміння і мислення як визначальні чи основні (екзо-, макро-)рівні та методологічні роботу і діяльність як вершинні (мега- і мета-)рівні професійного методологування.

Зазначені уроки критичної рефлексії і вищесформульовані узагальнення вказують на постання **вітакультурної методології саме як на виникнення методології методологій, тобто як на уможливлення метаметодології**, що вивчає й рефлексує логічну організацію і понятійно-категорійний лад, структуру і динаміку розвитку, методи і засоби самоорганізації й матеріалізації філософських і наукових (у тому числі як суто теоретичних, так і прикладних) систем, суспільних та особистих практик, а також різних рівнів функціонування методологічних знань формами, актами-діями, засобами та інструментами проблемно-модульної мислєдїяльності на предмет обґрунтування методологем, способів і програм пізнання, освоєння, конструювання і перетворення Людиною світу в найширшому контексті її взаємин із Всесвітом.

1. Гіряк А. Десяте щорічне зібрання наукової школи професора Анатолій Фурмана // Психологія і суспільство. – 2010. – №4. – С. 205–215.

2. Гуменюк О.С. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу : [монографія]. – Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 340 с.

3. Ильин М.В. Слова и смыслы. – М.: РОСПЭН, 1997. – 432 с.

4. Кубаєвський М. Роль універсалій у процесі методологування // Психологія і суспільство. – 2010. – №3. – С. 115–123.

5. Кубаєвський М., Фурман А. Методологування як засіб розуміння смислу // Психологія і суспільство. – 2010. – №4. – С. 39–57.

6. Фурман А.В. Вітакультурна парадигма як виклик методологічній невизначеності // Дні науки філософського факультету – 2010: міжнар. наук.-практ. конф. (21–22.04.2010) : Матеріали доповідей та виступів. – К.: ВПЦ КНУ, 2010. – Ч. IV. – С. 124–126.

7. Фурман А.В. Ідея професійного методологування : [монографія]. – Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.

8. Фурман А. Рефлексивне обґрунтування концентрів вітакультурної методології // Вітакультурний млин. – 2009. – Модуль 10. – С. 4–12.

9. Фурман А. Рівні та критерії методологування у професійному здійсненні науково-дослідної діяльності // Вітакультурний млин. – 2005. – Модуль 1. – С. 5–13.

10. Щедровицький Г.П. Избранные труды. – М.: Шк. культ. политики, 1995. – 760 с.

11. Щедровицький Г. Організаційно-діяльнісна гра як нова форма організації і метод розвитку колективної мислєдїяльності // Психологія і суспільство. – 2006. – №3. – С. 58–69.

12. Щедровицький Г. Схема мислєдїяльності – системно-структурна будова, знання і зміст // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С. 29–39.

Надійшла до редакції 2.12.2010.